

Nagy Zoltán

NÉPI ÉS NÉPIES MOTÍVUMOK KODÁLY ZOLTÁN HÁRY JÁNOS CÍMŰ DALJÁTÉKÁBAN

A téma megjelenése az operaszínpadon és egyéb művészeti ágakban

I. Bevezetés

Tanulmányom Kodály Zoltán eredeti címén: „Háry János kalandozásai Nagyabonytul a Burgváráig” című daljátékának bemutatását, a népzene és a népies motívumok műben betöltött szerepének megismertetését tűzi ki célul. A tartalom részben igazodik az általános iskolai ének–zene tankönyvek témával kapcsolatos anyagához, de a szemléltető eszközök segítségével igyekszik többet nyújtani annál. Bemutatja, hogy a mű mennyire fontos szerepet játszik nemcsak a zeneirodalomban, hanem egyéb művészeti ágakban is. Ehhez a történetből, a színdarabból és magából a zeneműből készült számos feldolgozást hívja segítségül oly módon, hogy a hallgatók mindvégig az előadás aktív szereplői lehessenek.

A művet az ének–zene tankönyvek általában negyedik osztályban tárgyalják, ekkor azonban a tanulóknak még nem tudatosulnak a népdalok sajátosságai. A felső tagozatban ez már megtörténik, így érdemes visszatekinteni a már megtanultakra, és ezen keresztül bemutatni a jellegzetesen magyar és magyaros motívumokat.

Témaválasztásom indoka kettős. Egyrészt a népi és népies motívumok keveredése és bekerülése a műzenébe szorosan kapcsolódik disszertációm témájához (*Magyar vonatkozások romantikus zeneszerzők műveiben*), másrészt színházban is tevékenykedő emberként a zenés színpadhoz köthető művek állnak hozzám a legközelebb.

A népi és népies jellegzetességekről és ezek különbségeiről nem beszélhetünk az ilyen elemek vázlatos megismerése nélkül, ezért tanulmányom első részében a magyar népdalok – legyenek akár régi, új vagy vegyes stílusúak – és a népies elemek (verbunkos, csárdás) kategorizálásával, jellemzőivel és ezek Kodály művészetében betöltött szerepével foglalkozom.

A második részben térek rá Kodály zeneszerzői tevékenységének, színpadi műveinek és konkrétan a „Háry” daljáték bemutatására.

II. A magyar népdal és a verbunkos zene sajátosságai és különbségei

Napjainkban, főként épp Kodálynak köszönhetően, pontosan tudjuk definiálni a magyar népdal fogalmát, annak sajátosságait. A századfordulón azonban mind a magyar, mind

a nemzetközi köztudatban az autentikus magyar népdalokat gyakran összekeverték az ugyanezen a motivikán alapuló, de erőteljes idegen hatást tükröző zenei elemekkel, sőt többnyire inkább magyarnak tekintik a széles körben elterjedt német gyökerekkel bíró verbunkost, illetve a cigányzenét.

II.1. A félreértés okai:

- Az első és legfontosabb ok maga a történelmi háttér. Magyarország egészen 1918-ig az Osztrák – Magyar Monarchia része volt, mely „németes” hatás erősen kihatott a népzeneire is.¹
- Korábban élt magyar zeneszerzők munkássága: Lavotta János (1764–1820), Bihari János (1764–1827) és Csermák Antal (1774–1822). Mindhárman tudatosan törekedtek a németes verbunkos és a cigányzene ötvöztetésére, és ezek közelítésére a nyugat-európai zenekultúrához. Verbunkos kompozícióikon kívül magyar nótáik is széles körben elterjedtek.
- A Magyarországra látogató külföldi zeneszerzők általában nem olyan közegben tartózkodtak, ahol az autentikus magyar népzene tudták volna tanulmányozni. Többnyire a fővárost látogatták meg, vagy valamely főúri udvar vendégszeretét élvezték, ahol a fent említett zeneszerzők művei mellett a cigányzenét volt alkalmuk megismerni.²
- Liszt Ferenc munkássága. Korának kétségtelenül legnagyobb zongoravirtuóza, és mint ismert zeneszerző európai koncertsorozatain számos olyan művét interpretálta, melyben a magyaros motivika és ritmika meghatározó szerepet kapott. Egyik levelében írja, hogy a doborzáni gyermekévek alatt hallott cigányzene, melyet akkor még magyar népzeneinek hitt, egész alkotói munkásságára hatást gyakorolt. Azt az állítást, mely szerint a cigány és a magyar zene között nincs eltérés, hosszú időre megpecsételte Carolyne zu Sayn-Wittgenstein³ grófnő 1859-ben megjelent könyve: *„A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon”*⁴. A mű francia nyelven íródott, de német nyelvre is lefordították⁵, így Európa-szerte ismertté vált.
- A magyar szabadságharc kezdeti sikerei felhívták Európa, így az itt élő zeneszerzők figyelmét Magyarországra és a magyaros zenére. A magyaros motívumok több műben a szabadság szimbólumává váltak.

---

¹ Legjellemzőbb a verbunkos (toborzó) műfaj, mely ekkor honosodott meg a magyar kultúrában.

² Franz Schubert 1818-ban és 1823-ban is sok időt töltött Zselízen az Eszterházy grófok birtokán házitanítóként.

³ Carolyne zu Sayn-Wittgenstein (1819–1887) lengyel nemzetiségű hercegnő, Liszt Ferenc patrónusa.

⁴ Sayn-Wittgenstein Caroline: A cigányok és zenéjük Magyarországon. 1859. CXXIII. fejezet. (Forrás: Szabolcsi Bence: A magyar zene évszázadai I. kötet. Zenemű kiadó Vállalat, Budapest, 1961.p. 153.)

⁵ Peter Cornelius (1824–1874): német zeneszerző.

II.2. A népi és népies sajátosságok

Ahhoz, hogy az autentikus népi és népies motívumok közti különbségeket vizsgálhassuk, át kell tekintenünk az egyes szegmensekre jellemző sajátosságokat.

II.2.1. A magyar népdalok főbb jellemzői:

- egyszólamúság, (unisono) éneklés
- pszalmodizáló, „*zsoltározó*” vagy „*beszédszerű*” recitálás
- jellegzetes ritmusképletek, mint az éles és a nyújtott ritmus, amely a nyelv sajátosságából adódik
- pentatónia

A magyar népdalokat többféle csoportosítás szerint kategorizálhatjuk. Ilyen például a néprajzi funkció szerinti, a zenei nyelvjárás szerinti, illetve a dallami jellegzetesség szerinti csoportosítás. Bartók Béla ez utóbbi alapján, régi, új és vegyes stílusú népdalokat különböztetett meg.

II.2.2. A régi stílusú magyar népdalok főbb jellemzői:

- ötfokú, pentaton hangsorra épül (*lá–pentaton*)
- ereszkedő dallamvonal
- kvintváltás lefelé
- szűk hangterjedelem
- rövid sorok
- kevés szótagszámú sorok
- általában *parlando*, *rubato* előadásmód

II.2.3. Az új stílusú magyar népdalok főbb jellemzői:

- hétfokú dúr és moll hangsorokra épül
- kupolás dallamvonal
- kvintváltás felfelé
- nagyobb hangterjedelem
- hosszabb sorok
- több szótagszámú sorok
- általában *tempo giusto* előadásmód

II.2.4. A „magyaros” elemek főbb jellemzői:

A magyar népdalok és a verbunkos közti legnagyobb eltérés a dallamok hangsorában érzékelhető. Az új stílusú népdalok, több más diatonikus skála mellett, jellemzően „*eol*” hangsorból építkeztek (1. ábra). Ezen „természetes moll” mellett ritkán „összhangzatos moll” (2. ábra) hangsorokat találunk népdalainkban. A verbunkos ezzel szemben már jellemzően „dallamos mollt” (3. ábra) használ.

1. ábra: Az eol - lá - sor (természetes a–moll)

2. ábra: Összhangzatos a–moll

3. ábra: Dallamos a–moll

A dallamos moll használata mellett a verbunkos zenében gyakran találkozhatunk „bő szekundos skálákkal” (4. ábra és 5. ábra).

4. ábra: A „cigány” moll hangsor

A leginkább használatos hangsor a „cigány moll”, (4. ábra) melyben az összhangzatos moll IV. fokát felemeljük. Így alakul ki a bő szekund lépés a skála harmadik és negyedik hangja között. A másik gyakran használt építkező elem a Bárdos Lajos által cigányskálának (5. ábra) nevezett hangsor.

5. ábra: A „cigányskála”

A hangsorban két bővített szekundlépést is találunk. Mivel Liszt Ferenc gyakran használta „Magyar rapszodiáiban”, többen tévesen „magyar skálának” is nevezik.

A magyaros motívumok ritmikájára jellemző a pontozott ritmusokon alapuló, lassabb tempójú „verbunkos”, illetve a legtöbbször gyors „csárdás” ritmus. A verbunkos specifikumok tárgyalásakor feltétlenül szót kell ejtenünk a tipikusan e műfajhoz kapcsolódó zárattípusról, a „bokázó záratról” is (6. ábra és 7. ábra).

6. ábra: Bokázó zárlat nyújtott ritmusokkal

7. ábra: Bokázó zárlat triolákkal

A verbunkos jellemzők vizsgálatából láthatjuk, hogy ezen elemeket egyesével vizsgálva nem magyar sajátosságok, együttesen alkalmazva őket viszont tipikusan népies karaktert kölcsönöznek a műveknek. Kialakulásában és végső formájának elnyerésében egyaránt szerepet játszott a német fegyvertánc, a magyar hajdútánc, az új stílusú népdalok, illetve a cigányzenekarok virtuóz játéka.

III. Kodály Zoltán munkássága címszavakban, életrajzi adatokkal alátámasztva

Kodály Zoltán a XX. századi magyar zenei élet egyik legnagyobb formátumú képviselője. Munkásságát sok egyéb tevékenysége mellett három fontos csoportba sorolhatjuk.

III.1. Népdalgyűjtő és -rendszerező tevékenység

A szervezett népzene gyűjtés Magyarországon Vikár Béla kezdeményezésére indult el 1896-ban. Ő volt az, aki a módszertani alapokat lefektette, és az ő nyomdokain indult el Kodály Zoltán, Bartók Béla, később Lajtha László.

Kodály első népdalgyűjtő útjára 1905-ben került sor, mikor megkapta az Eötvös Loránd Tudományegyetemen magyar–német szakos tanári, illetve a Zeneakadémián a zeneszerzői diplomáját. A következő évben bölcsészdoktori címet szerzett „*A magyar népdal strófászerkezete*” című munkájával, majd 25 évesen elfoglalta tanári pozícióját a Zeneakadémián.

Elődeihez képest egészen új módon értelmezte a népdal fogalmát, amikor a városi zeneszerzők divatos népies műdalait – amelyeket addig népdalnak tekintettek – szembeállította az általa gyűjtött autentikus paraszttzenével.

Első népzenei ihletésű munkáját Bartók Bélával közösen adja ki „*Húsz magyar népdal*” címmel, majd szintén közösen kezdeményezik az új módszertani alapokon nyugvó, összefoglaló, rendszerező adatbázis, a *Magyar Népzene Tárának* megalkotását.

III.2. Zenepedagógiai tevékenység

Kodály egész életében az ifjúság zenei nevelését tartotta a legfontosabbnak. A „*Kodály-koncepció*” ma már világszerte elterjedt, szemlélete szerint minden iskolás korú gyermeknek intenzíven kell foglalkoznia az ének, illetve a zenetanulással. Alapelve a „*legyen a zene mindenkié!*”

III.3. Zeneszerzői tevékenység

Kodály életművének gyökerei két ágon futnak:

- egyik ágon visszanyúlnak Debussy, a bécsi klasszikusok, Bach, Monteverdi, Palestrina stílusán keresztül a gregoriánig;
- másik ágon a 19. századi verbunkos muzsikán, a 18. századi kollégiumi zenén, a 16. századi históriás éneken át az ősi magyar népdalig.

Mint zeneszerző, tudatosan próbált elszakadni a magyar zenei életben uralkodó német hatástól, ehelyett a világos és szabatos francia zenét – elsősorban Debussyt – tekintette mintaképének. Megteremtette a magyar prozódia tudományát és gyakorlatát, amellyel lehetővé vált magyar szövegek olyan megzenésítése, hogy a szavak lejtése ne torzuljon el, hangsúlyainak nyomatakát a zene is megőrizze, és így az énekelt szó értelmét a zene – első ízben – híven fejezze ki. Ezt a sajátos – és jellegzetes magyar – deklamációt nem egy hangszeres művében is alkalmazza.

Zeneszerzői gondolkodásában – a Psalmus Hungaricus rendkívüli sikerű bemutatóját követően (1923) – konzervatív fordulat állt be: alkotói érdeklődése előterébe egyfelől a nagyobb előadói apparátust igénylő alkotások.⁶ másfelől a népzenei szövegeket, illetve klasszikus magyar költők verseit feldolgozó gyermek- és nőikarok, vegyeskarok kerültek.

Zeneszerzői munkásságának tehát egyik alappillére a folklorizmus. Azt a zenei törekvést, amely a népzene talaján bontakozik ki, dallamanyagát a népzene hagyományaiból meríti, folklorizmusnak nevezzük. A folklór kifejezés az angol folk = nép, és a lore = tudomány szavak összevonásából keletkezett. Általában kettős értelemben használják:

- a nép művészetével foglalkozó tudomány
- a népzenei anyag megjelölésére szolgál.

A „népies” elemeket felhasználó 19. századi nemzeti mozgalmaktól döntő módon különbözik abban, hogy eredeti népi dallamokra, paraszttzenére támaszkodik, tehát olyan nemzeti jellegű zenét kíván megteremteni, amely eredeti népzene – népdalokon, népi hangszeres zenéken – alapul.

IV. Kodály színpadi művei

- Háy János, op. 15 (1926)
- Székely fonó (1924–32)
- Kuruc mese (táncjáték) (1935)
- Czinka Panna balladája (1948) (kiadatlan, befejezetlen)

---

⁶ Galántai és Marosszéki táncok, Budavári Te Deum, Székely fonó, Háy János, Concerto, Páva-variációk.

Műfaji értelemben Kodály egyetlen színpadi műve sem opera. Két befejezett daljátékának közös tulajdonsága, hogy mindkettő a paraszti magyar nép sorsáról szól. Kodály ebben találta meg a maga igazi témáját. Annak a végső oka tehát, hogy színpadi műveiből nem opera lett, hanem valami más, lényegében a tárgyválasztás volt. A parasztfigurák, akik az ő színpadán megelevenednek – mind valódi magyar parasztok – meg sem szólalhatnak másféle zenei nyelven, mint a magukén, a népdal nyelvén. A népdal pedig rövid, szilárd, lezárt zenei formájával már önmagában „kész zenemű”, tehát csak olyan szövegkönyvről lehet szó, amely elbírja, sőt egyenesen megkívánja az ilyen zenei formákat. Ennek a színpadnak nem volt szüksége az opera formai megoldásaira. Kodály birtokában volt ugyan az énekbeszéd technikájának, de mivel nem volt rá szüksége, színpadi művészetében nem élt vele. Nem a műfajhoz ragaszkodott, az érdekelte, hogy mondanivalója találja meg a maga formáját.

V. A Háy János daljáték

Kodály Zoltán „Háy”-ja a XX. századi zenés színpad egyik legeredetibb, sok tekintetben rendhagyó jelensége. Ragyogó derűt, humort, burleszk elemeket sző át lírával: délcegen rátart „legényes” hangot, verbunkos táncritmusokat és népdalokat groteszkbe hajló iróniával. Különleges helyét a múlt század zenéjében részben az adja, hogy már első hallásra is érthető, maradéktalanul élvezhető, és tömörsége mellett is könnyed; látszólag felhőtlen mondanivalóját magától értetődő világossággal, a természetes gesztusok biztonságával fejezi ki.⁷

V.1. Keletkezési körülmények

A mű ősbemutatójára 1926. október 16-án került sor a budapesti, akkori nevén Magyar Királyi Operaházban.

A librettót Paulini Béla és Harsányi Zsolt írták, melynek alapötletét Garay János 1843-ban írt elbeszélő költeménye, „Az Obsitos” adta.

Műfaját tekintve a Háy János a bemutató színpadja szerint „*daljáték négy kalandban elő és utójátékkal*”. Ez a műfaji meghatározás igaz, de túlságosan is tágas: számtalan, egymástól jellegében, stílusában és szerkezetében eltérő kompozíció sorolható ide a XIII. századtól napjainkig. Többet jelent, ha azt mondjuk, hogy a Háy a XVIII. századi angol ballada–operatípus, a francia vaudeville⁸ és a német Singspiel⁹ rokona.

---

⁷ Dalos Anna: Kodály eszményi birodalma, a Háy János alakváltásai, zti.hu, 2016.

⁸ Voix de ville „a város hangja”

⁹ Daljáték (Itt megemlíthetünk már ismert daljátékokat, pl. Mozart: Varázsfuvola c. művét.)

V.2. A szövegkönyv és a cselekmény

A bemutatót követő hatalmas siker ellenére akadtak kritikusok, akik nem sokra becsülték Paulini és Harsányi szövegkönyvét, de Kodály állítása szerint jelentősebb, mint azt általában vélik, hiszen az idegen elnyomás idején a magyar nép csak álmában, csak a képzeletében győzhet, hiába alkalmas, hiába rátermett a győzelemre. Tehát a szerzők megálmodott Hányja nem lódító, nem nagyot mondó mesehős, hanem a kisemmizett magyar nép vágyait valóra váltó vitéz. Jellegetesen magyar paraszti figura, aki mindig hű marad hazájához, népéhez. Róla és kalandjairól szól a mesejáték.

Az eredeti Garay–mű lényegében egyetlen szereplőre, a falusi kocsmában külföldi kalandjairól mesélő, gyakran „nagyot mondó” öreg katonára támaszkodó elbeszélő költemény. Ez az egy szereplő a daljátékban több életerős figurával gyarapszik, mint például Hány jegyesével, Örsével, Marcival a kocssal, a bajkeverő Ebelasztin báró groteszk figurájával, Mária Lujzával (aki a császár lánya és Napóleon felesége) és több epizódszereplővel.¹⁰

Kodály 1929-ben a bécsi kiadójának, az Universalnak küldött levelében így vall a történetről:

„Mi ragadott meg a Hány–mesében? Az, hogy a hallgatóságot soha nem volt hőstettekkel szórakoztató kiszolgált katona általánosan ismert alakja ebben a darabban gazdagabbá, és mélyebbé, mondhatni Magyarország tükrévé vált. Minden magyarban van valami – vagy szeretné, ha lenne – ebből a Hányból; jóindulatából, önzetlen segítőkészségéből és hűségéből, hősiességéből és emberszeretetéből.

Minden magyar álmodozó. A századok óta szomorú valóság elől kezdettől fogva az illúziók világába menekül. Hány hazugsága azonban több mint álom: költészet is. A hősköltemények szerzői maguk többnyire nem hősök, de lelki rokonai a hősöknek. Hány ugyan semmit nem vitt véghez az elbeszélte tettekből, de a lehetőség ott rejtett benne.

Tragikus jelkép, hogy Hányt, miután megálmodott dicső tettei elvonultak előttünk, a piszkos falusi kocsmában látjuk viszont. Szegénységében boldognak látszik: király álmai birodalmában.”¹¹

---

¹⁰ Dr. Bánhidó Lászlóné: Klasszikusok mindenkinek. mek.oszk.hu, Nyíregyháza, 1998. p.135.

¹¹ Színházi ismertető: Magyar Állami Operaház, Budapest, 1977.

V.2.1. Előjáték – a nagyabonyi kocsmá

A nagyabonyi kocsmában egybegyűlnek a vendégek, akik szívesen hallgatják az idős obsitos Hány János történeteit. Hány néha „túllendül” a valóság határán, de nem nevezhető hazugnak, ezzel együtt sokan kétkedve fogadják a „mesét.”

V.2.2. 1. kaland – a határszélen

Burkusország és Galícia¹² országhatárának két oldala két ellentétes képet mutat. Az osztrák oldalon zord, hideg idő van, míg a magyar oldalon verőfényes napsütés uralkodik. Az őrszem kulacsában a bor még az árnyékban is felmelegedett. Hány és társai őrzik a galíciai határt. Mária–Lujza hazafelé kocsizik császári apjához udvarhölgyei és Ebelsztin lovag társaságában, de a barátságtalan silbak¹³ nem akarja őket átengedni. Addig nem is mennek semmire, amíg Hány közbe nem avatkozik. Egyszerűen lök egyet a határőrbódén és az máris a határ galíciai oldalára kerül. A hercegnő természetesen megjutalmazza a hőst, állást kínál neki a bécsi császári testőrségben. Oda Örzse, János szerelme, aki már ide, a határhoz is elkísérte, szintén elmegy (8. ábra).

8. ábra: A „Tiszán innen, Dunán túl” kottaképe¹⁴

¹² Fogalommagyarázat: Burkusország az egykori Poroszország, a mai Németország, Galícia az Északi-tenger partján, a mai Lengyelország és Ukrajna területén helyezkedik el. Nem azonos a spanyol tartománnyal.

¹³ Fogalommagyarázat: őrszem, határőr.

¹⁴ A zenehallgatást követően a hallgatók elénekelik a népdalt zongorakísérettel, figyelve annak dallamvonalát és parlando előadásmódját, ezáltal is tudatosítva a régi stílusú népdalok jellemzőit.

V.2.3. Az Intermezzo

Kodály a kalandokat közzjátékokkal választja el. Ezek a magyaros ritmikát és dallamvilágot tükrözik. Ilyen a verbunkos stílusú Intermezzo (9. ábra).

9. ábra: Az Intermezzo kezdő sorainak zenekari partitúrája¹⁵

V

KÖZZJÁTÉK / INTERMEZZO

Andante maestoso, ma con fuoco ♩ = 120

Flauti 1 2

Flauto 3

Oboi 1 2

Clarinetti 1 2 in Sib

Fagotti 1 2

1. 2.

Corni in Fa

3. 4.

1. 2.

Trombe in Do

3.

Timpani

Gran Cassa

Piatti

Tamburo piccolo

Triangolo

Cimbalo

Violini I

Violini II

Viole

Violoncelli

Contrabassi

¹⁵ A kottapélá forrása: <http://petruccimusiclibrary.ca/files/imglnks/caimg/b/b8/IMSLP508449-PMLP824100-KodalyHaryJanos.pdf>

==

U.E. 8943

V.2.4. 2. kaland – a bécsi Burgban

Bécsben, a császári palotában, Burgban hőseink meghallgatják a híres harangjátékot. Háry időközben őrmesterré léptették elő, mivel sikerült megszélidítenie az udvar legvadabb, Lucifer nevű lovát, aki azelőtt három lovászt is derékban elharapott. Tettéért egy violát kap Mária–Lujzától, melyet a kalapjába tűz. Ebelsztin természetesen roppantul féltékeny, ezért átadja Ferenc császárnak Napóleon hadüzenetét, melyet még Párizsban kapott a hadvezértől. A lovag tehát háborút kezdeményez egy viola miatt. Háry sietve indul a csatába, a császárné épp csak utána tudja kiabálni, hogy kapitánnyá léptették elő. Örse időközben beilleszkedett a császári udvarban, vidáman énekel.

V.2.5. 3. kaland – Majlandban

A huszárok Majland¹⁶ mellett állomásoznak, ahol majd a döntő ütközetre kerül sor, és énekelve töltik az időt (10. ábra). Háry időközben újra előléptették: őbester¹⁷ lett. Azzal érdemelte ki, hogy csak suhintott egyet Napóleon és a francia gránátosok előtt, és máris kegyelemért könyörögtek. Krucifix generális¹⁸ is elismeri ezt a rendkívüli hőstettet, és rangot cserél Háryval. Közben Mária–Lujza is megérkezik, hogy személyesen győződjön meg a harcok számára pozitív kimeneteléről.¹⁹ Mikor azonban megtudja, hogy férje, Napóleon milyen gyáván viselkedett, azonnal el akar tőle válni, és csak Háryt akarja. Ekkor lép színre Örse, aki nem hagyja szerelmét, így hatalmas civakodás kezdődik a két hölgy között.

A honvágyról és a hazaszeretetről tanúskodik a következő dal (11. ábra).

10. ábra: Az „A jó lovas katonának” kottaképe

A jó lo-vas ka-to - ná - nak de jól va-gyon dol - ga,

5. (3) ë-szik- i-szik a sá - tor - ban, sëm - mi-re sincs gond - ja,

9. hej, é - let, be gyöngy é - let, en - nél szébb sëm lë - het,

13. csak az jöj - jön ka-to - ná - nak, a - ki i - lyet sze - ret.

¹⁶ A mai Milánó.

¹⁷ Fogalommagyarázat: a mai ezredesi rangnak megfelelő katonai rendfokozat.

¹⁸ Fogalommagyarázat: tábornok.

¹⁹ Itt felidézhetjük a valós történelmi eseményeket, pl. francia–osztrák vagy a porosz–osztrák háborút. Ezzel ugyan megcáfolhatjuk Háryt, de a korábban említett „álmodozásra” visszautalhatunk.

11. ábra: A „Sej, Nagyabonyban” kottaképe

$\text{♩} = 126$ Zsigárd (Pozsony) K. Z.

Sej, Nagyabonyban csak két torony lát - szik,
De Maj - land-ban harminc - ket - tő lát - szik,
In - kább né - zem az a-bonyi kettőt,
Mint Maj - land-ban azt a har-minc - ket - tőt.

V.2.6. 4. kaland – a Burgban Hány szobája

Hány a császárnétól és lányától a Burg legszebb szobáját (12. ábra) kapja meg. Ide költözhetne, ha hajlandó lenne feleségül venni Mária–Lujzát. Ferenc császár is öreg már, és örömmel adná leányát egy ilyen derék hőshöz. Hárynak azonban nem kell se a birodalom, se a császárság, se a felkínált feleség, hiszen neki ott van az igazi szerelme, Örsze. Ezenkívül Bécs és a császári palota ugyan szép, de Nagyabony azért szebb és otthonosabb is. János tehát elkéri az obsitját, és elindul Örszével haza. A magába roskadt császárnak csak ennyit mond: „*azért ha baj van, gyűvök én kérem!*”, de azért valamit kér is (13. ábra).

12. ábra: Hány szobája diafilmen²⁰

²⁰ A Pannónia Filmstúdió rajzfilmje nyomán. Rajz. Richly Zsolt, Budapest, 1984.
<http://diafilm.osaarchivum.org/public/index.php?fs=2806>

13. ábra: A „Fölszántom a császár udvarát” kottaképe

2. Bánat terem abban búvetés,
A magyar élete szenvedés.
Áldd meg isten császár felségét,
Ne sanyargassa magyar népét!

V.2.7. Utójáték – a nagyabonyi kocsmá

A szerelmesek tehát hazatérnek, hatalmas lakodalmat csapnak, és boldogan élnek, míg Örzse meg nem hal. Így sajnos nincs aki igazolja az öreg obsitos szavait, de ez szükségte-
len, hiszen a diák szavaival élve: „*Nincs oly vitéz a földön, mint Hány bátya volt!*”

V.3. A zene

A szerkezeti koncepció alapvetően szimfonikus jellegű, a tisztán zenei fogantatású, „abszurd” formavilághoz áll közel, ami színpadi műveknél ritka. A darab elején és végén két nagymé-
retű, terjedelmileg és tartalmilag is nyomatékos tétel áll: a nyitány és a zárókar. Mindkettő
összetett, többretnű forma; köztük szimmetrikusan helyezkedik el 30 kisebb–nagyobb zárt
formájú zeneszám; a legkülönbébben kapcsolódva egymáshoz és az egészhez.

A mesejáték melynek zenei dramaturgiája, csakúgy, mint Hány János meséje a képzelet
és a valóság határán, éles kontraszthatásokra épül, és sajátos kétrétűséget mutat. Amikor
Hány külföldi kalandjairól mesél, a zene humorizál, karakterizál. Amikor a magyar élet
képeit idézi fel, vagy amikor magyar hősök szólalnak meg a színpadon, a népdal őszinte,
mély lírája kap hangot.²¹

A Hány Kodálynak egyik legkedvesebb alkotása lehetett, hiszen két személyes val-
lomást is tartalmaz. Az egyik szűkszavú, de sokatmondó ajánlás: „Örzsémnek”, vagyis
Sándor Emmának, a hűséges feleségnek.

A másik: Kodály előtt nyitva volt az út, bármikor külföldre távozhatott volna. Hiszen
Bécs, London, Salzburg, Berlin már jól ismerte, sőt elismerte zenéjét, művészetét.
Mindezek ellenére sohasem gondolt arra, hogy elhagyja az országot, és talán személyes
állásfoglalásnak is tekinthetjük a Hányt keretező népdal sorait.²²

²¹ Vargyas Lajos: A népdal mint műalkotás. mek.oszk.hu

²² Dr. Bánhidó Lászlóné: u.o. p.136.

*„Sej, Nagyabonyban csak két torony látszik,
De Majlandban harminckettő látszik.
Inkább nézem az abonyi kettőt,
Mint Majlandban azt a harminckettőt!”*

V.4. Népzenei elemek a Hány János daljátékban

Mint az a táblázatból kitűnik (14. ábra), Kodály daljátékának több mint felét konkrét népzenei idézetek, népdalok teszik ki. A dalok szövegei is – eltekintve kettőtől – népköltések. A zenekari kísérettel ellátott népdalok többsége új stílusú, mivel Kodály ezeket jobban tudta ötvözni a nem autentikus, idegen hatást tükröző, de magyaros elemekkel. Természetesen a népdalok mellett a zenekari közjátékok is a magyaros dallamvilágot és ritmikát tükrözik.

Szám	No.	Cím	Előadó	Idő	Előadásmód	Szöveg	A gyűjtés helye, ideje
1		Nyitány	Zenekar	1'13"			
2	No. 1.	Első kaland Kездődik a mese	Zenekar	3'31"			
3	No. 2.	A furulyázó huszár	Zenekar	2'04"			
4	No. 6.	„Piros alma”	Hány, Örzse	1'26"	Poco rubato	Népköltés	Kibéd, Torda vm. 1904
5	No. 7.	„Ó, mely sok hal”	Marci bordala	2'48"	Poco rubato	Népköltés	Alsószecse, Barcs vm.
6	No. 8.	„Tiszán innen, Dunán túl”	Hány, Örzse	4'21"	Rubato	Népköltés	Felsőíreg, Tolna vm. 1906
7	No. 9.	Intermezzo	Zenekar	4'38"			
8	No. 10.	Második kaland „Ku-ku-ku-kuskám”	Mária-Lujza	2'24"		Amadé László	
9	No. 12.	Bécsi harangjáték	Zenekar	2'24"			
10	No. 13.	„Hogyan tudtál, rózsám”	Örzse	2'19"	Poco rubato	Népköltés	Alsószecse, Barcs vm.
11	No. 14.	„Haj, két tikom”	Örzse	1'57	Tempo giusto	Népköltés	Bolhás, Somogy vm.
12	No. 16.	Harmadik kaland „Sej, besoroztak” – „Sej Nagyabonyban”	Kórus	5'47	Tempo giusto	Népköltés	Érd, Fejér vm. Zsigárd, Pozsony vm.

13	No. 17-19.	Napóleon csatája	Zenekar	4'01"			
14	No. 20.	„Ó, te vén sülülű”	Napóleon	1'13"	Tempo giusto	Népköltés	Haraszti, Verőce vm. 1908
15	No. 21.	„Hagyj békét, viaskodó”	Ebelaſtin	1'15"	Tempo giusto	Népköltés	Borgáta, Váſ vm. 1909
16	No. 22.	„A jó lovas katonának”	Hány, Kórus	4'27"	Tempo giusto	Népköltés	Zsére, Nyitra vm.
17	No. 23.	Negyedik kaland „Gyűjtottam gyertyát”	Mária-Lujza, Kórus	4'08"	Tempo giusto	Népköltés	Nagyszalonta, Bihar vm. 1916
18	No. 24.	A császári udvar bevonulása	Zenekar	3'01"			
19	No. 25-27.	„Ábécédé”	Gyermekkórus	1'40"	Tempo giusto	Népköltés	Nagyszalonta, Bihar vm. 1916
20	No. 28.	„Szegény vagyok”	Örzse	2'55"	Tempo giusto	Népköltés	Lábatlan, Esztergom vm.
21	No. 29.	„Felszántom a császár udvarát”	Hány	2'06"	Poco rubato	Népköltés	Szalóc, Gömör vm.
22	No. 30.	„Szegény derék magyar nép”	Záró kórus, Hány, Örzse	9'20		Harsányi Zsolt	

14. ábra: Népzenei elemek a Hány Jánosban²³

²³ Összesített táblázat a népzenei elemek előfordulásáról. Az ilyen motívumokat vastag betűk jelzik.

V.5. A daljáték megkomponálásának célja

A daljáték megkomponálásának nem titkolt célja a hazaszeretetre nevelés a magyar népdalok megismertetése és népszerűsítése révén. A mű megírása azonban egy másik nagyon fontos eredménnyel is járt: a magyar népzenet véglegesen beemelte a műzenébe.

V.6. A Hány utóélete

A daljáték bemutatása Kodály számára mind Magyarországon, mind külföldön széleskörű ismertséget és népszerűséget hozott. Ennek és a kiváló témaválasztásnak köszönhető, hogy a művet a mai napig a világ számos operaszínpadán műsorra tűzik.

A műből számos feldolgozás készült, az elsőt maga Kodály készítette, mikor a daljáték zenei anyagából egy hattételes szvitet állított össze.

A téma azonban egyéb művészeti ágak alkotóit is megragadta, így a Hány ihletéséből készült balett, köztéri szobor, tévéfilm, rajzfilm és bábjáték is.

Zárszó

Kodály ezen műve is, csakúgy mint egész életműve a népzene feltárásán, megismertetésén alapszik. A legősibb motívumok népszerűsítését és tanítását nemcsak mint zenepedagógus és zeneszerző szorgalmazta, hanem mint a kultúrát igénylő ember is. A Hányval nem pusztán a népzene elérhetővé tétele volt a cél mindenki számára, melyet pedagógiai koncepciójában is megfogalmazott: *„legyen a zene mindenkié”*, hanem a hagyományokon alapuló nemzeti és emberi kultúrára való igényesség életre hívása.

„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”²⁴

Hogy ez nekünk mennyire sikerül, illetve mennyiben tudjuk ápolni és tovább adni, csak rajtunk múlik!

---

²⁴ Kodály, Z: Visszatekintés II. Argumentum, Budapest 2007. p.62.

Felhasznált irodalom

- A budapesti operaház száz éve. Zeneműkiadó, Bp., 1984. Szerk. Staud, G.
Az obsitos. (Garay János összes költeménye a Magyar Elektronikus Könyvtárban) mek.oszk.hu
- Bánhid, L.:** Klasszikusok mindenkinek. mek.oszk.hu, Nyíregyháza, 1998.
- Bereczky, J. – Domokos, M. – Olsvai, I.:** Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai. Zeneműkiadó, Budapest. 1984. ISBN 9633304784
- Boyden, M.:** Az opera kézikönyve. Park Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- Dalos, A.:** Kodály Zoltán eszményi birodalma. A Hány János alakváltásai. zti.hu (Hozzáférés: 2016. jan. 31.)
- Eőse, L.:** Az opera útja, Zeneműkiadó, Bp., 1972.
- Hány János. www.nyeomszsz.org (Hozzáférés: 2016. jún. 23.)
- Kodály, Z.:** Visszatekintés II. Argumentum, Budapest 2007.
- Sayn–Wittgenstein C.:** A cigányok és zenéjük Magyarországon. 1859. CXXIII. fejezet.
- Szabolcsi B.:** A magyar zene évszázadai I. kötet. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1961.
- Till, G.:** Opera. Zeneműkiadó, Bp., 1973.
- Vargyas, L.:** A népdal mint műalkotás. mek.oszk.hu
- <http://petruccimusiclibrary.ca/files/imglnks/caimg/b/b8/IMSLP508449-PMLP824100-KodalyHanyJanos.pdf>